

НЕ-ВЕРБАЛНАТА КОМУНИКАЦИЯ В ПОМОЩ НА ДОБРАТА ДИСЦИПЛИНА В ЧАСА ПО МУЗИКА

Меглена Ж. Апостолова

NON-VERBAL COMMUNICATION IN SUPPORT OF GOOD DISCIPLINE IN A MUSIC LESSON

Meglana Zh. Apostolova

ABSTRACT: Teaching music is a big challenge for the teacher with regard to discipline and behavioural matters. The music room is an artistic and creative place and that is the way it should be, but that is why it is noisy and difficult to manage as well. It is common knowledge that the art of music is a global non-verbal language, that everybody learns to understand at some level. Performing music is even more dependent on non-verbal communication, because the musicians need to contact each other without making any noise – the music is the only sound on the stage. How do the musicians make contact then? By gestures. The person who learns music should be taught how to understand the language of gestures too. The music class is the best place for this kind of education. This article is about three simple gestures that could help the music teacher to contact students without words, by giving them non-verbal signals for changing the activities and even more - to conduct school-wide performances, avoiding noise before and after the performance.

KEYWORDS: discipline, behaviour, non-verbal communication, gestures, teaching music.

Изследването е финансирано по проект № РД-08-81/03.02.2017 г. от параграф на фонд „Научни изследвания“ на ШУ „Епископ Константин Преславски“.

Преподаването на дисциплината *музика* в общообразователното училище е истинско предизвикателство за учителя по отношение на дисциплината, доброто поведение на учениците и контролирането на класа. Кабинетът по музика е артистично и точно поради това – и шумно място. Различните групи от деца са заети с различни дейности: някои ученици се упражняват да свирят на музикални инструменти, други разучават нова песен или добавят движения към научена песен, някои композират нова музикална пиеса или съчиняват песен, други дискутират на музикални теми и т.н. “Музикално-изпълнителският клас е дейностно-централизирано място, където учениците учат и се упражняват заедно. За разлика от обикновената класна стая, където учениците могат да работят самостоятелно на своите места, в музикалния час те работят колективно, с фокусирано върху учителя внимание” (Sorensen, 1998, p. 39).

Кабинетът по музика е творческо място и такова трябва да бъде, но именно поради това то е и трудно за комуникация място. “Без съмнение, един от най-важните елементи на всяка добра връзка е ясната и отворена комуникация. Като учители, всичко, което правим в учебната стая, е комуникация в един или друг смисъл” (Joel, 2015, p. 1).

В кабинета по музика обичайните комуникационни методи между учител и ученици не са много ефективни, особено по време на музикални изпълнения. Използването на устни команди например е почти невъзможно, понеже учениците не могат да ги чуят, докато пеят или свирят. “Добрата комуникация е основата на успешните отношения, лични или професионални. Но общуването е много повече от думи. Възщност, изследванията сочат, че нашата комуникация основно е не-вербална. Тя включва лицеви изражения, жестове, контакт с очи, поза... “ (Ali, 2011, p. 1).

Въпросът е: какво можем да направим, за да си осигурим добра комуникация с учениците в шумната музикална стая? За мен най-добрата идея е: в кабинета по музика всички (и учител, и ученици) да се държат като музиканти на концертна сцена.

“Когато диригентът вдигне палката, музикантите инстинктивно приготвят инструментите си за свирене. Всяко око следи следващото движение на диригента. Изпълнителите се гледат и

се слушат внимателно по време на музицирането. Те комуникират помежду си посредством очите си и чрез движението на инструментите си. Другите музиканти тихо очакват момента, в който също ще се присъединят. Никакви думи не се разменят между музикантите и диригента, въпреки това те са внимателни, съпричастни и отзивчиви към всеки жест” (Sorensen, 1998, p. 10).

Моят опит доказва, че изключителните умения, които съм придобила като музикален изпълнител, биха могли много да помогнат с мениджмента на класа в урока по музика.

Всеизвестен факт е, че музикалното изкуство е универсален не-вербален език. Музикантите са специално професионално обучени да го използват, но всъщност всеки човек се научава да го разбира до известна степен. Музиката може да изпраща съобщения, да разказва истории или да поражда чувства, без да използва думи. Дори нещо повече – музиката достига по-далеч от думите и казва повече, отколкото те могат да кажат. Да си припомним известната мисъл на Ханс Кристиан Андерсен, че когато думите не могат, музиката говори, която се споделя от много хора.

Общуването без думи е решаващо за музикалните изпълнения на сцена. Изпълнението на музика е творческа дейност, тотално зависеща от не-вербалната комуникация поради факта, че музикантите трябва да контактуват един с друг без никакъв шум – музиката е единственият звук на сцената. Музиката е социално изкуство. Много рядко музикатът свири сам. Соловите пиано-рецитали имат само един изпълнител на сцената, но всички останали инструменти обикновено се придружават от пиано-акомпанимент и това прави двама изпълнителя и на сцената. Какво да кажем за камерните ансамбли: дуо, трио, квартет, квинтет и т.н.? При тях двама, трима, четирима, петима изпълнители свирят заедно. Да си помислим за големите симфонични оркестри или големите хорове – при тях още повече изпълнители музицират заедно на сцената. Музикантите имат нужда да общуват помежду си на сцената в името на доброто концертно изпълнение и тази комуникация трябва да се осъществи безшумно, без глас, без думи. Въпросът е: как тогава изпълнителите контактуват помежду си? Как се разбират един друг? Как разбират кога е дошъл точният момент, за да встъпят заедно; кога да сменят изразителността; кога да дишат или кога да завършат изпълнението? Отговорът е: като използват не-вербална комуникация, не-вербални сигнали и по-специално – чрез жестове.

Не-вербалната комуникация е важна част от музикалното образование поради факта, че играе много важна роля в сценичната интерпретация. Това е причината, поради която много хора възприемат не-вербалното общуване като “музикално умение” (Jensen & Marchetti, 2010). Всеки, който учи музика, трябва да бъде научен да разбира не само езика на музиката, но също и да разбира и използва езика на жестовете. Музикалните изпълнения не могат да се реализират без използване на не-вербална комуникация, особено без разбиране на значението на жестовете. Това обстоятелство прави урокът по музика най-подходящото време и място не само за изучаването на музикалното изкуство, но също и за да научим как да се разбираме един-друг без думи и как активно да използваме различни средства за самоизразяване без говорене. “Музикантите са тренирани да комуникират помежду си чрез жестове, за да не нарушат изпълнението” (Sorensen, 1998, p. 10). Следвайки тази тенденция, преподавателят по музика би могъл да използва този вид професионални знания и този специфичен беззвучен език не само за музикални цели, но и за целите на добрата дисциплина и добрия клас мениджмент в часовете по музика (Sorensen, 1998).

Интересен е въпросът за важноста на не-вербалната комуникация и жестовете. Човешкото общуване не е винаги само думи и изречения. Нашата комуникация не е само вербална, но и не-вербална. Ние често добавяме допълнителни начини за изразяване към изказванията си, за да изясним по-добре значението на казаното. Както Дезмънт Морис казва, човекът “си остава създаване на действията – жестикулиращ, позиращ, движещ се, изразителен примат” (Morris, 1977, p. 10).

Какво е жестът? Дефиницията на Дезмънт Морис е: “Жест е всяко действие, което изпраща визуален сигнал на наблюдателя” (Morris, 1977, p. 24).

Много често хората съвсем естествено използват жестове, за да изяснят значението на думите си, за да подпомогнат вербалната комуникация – това е жестикулирането. Дезмънт Морис го дефинира като “мануално действие, извършено несъзнателно по време на социални общувания, когато жестикулиращият подчертава вербалната си гледна точка” (Morris, 1977, p. 27). Понякога обаче вербалните и не-вербални знаци са в конфликт и опитният слушател може да разбере разликата между това, което се казва, и онова, което се мисли. Всъщност както добре се знае, не-вербалните сигнали винаги казват истината, а думите понякога я прикриват. Деймънт Морис нарича това явление “невербално изтичане” (Morris, 1977, p. 106) – когато невербалните знаци ни издават, без ние самите да разберем.

Друго доказателство за важността на не-вербалната комуникация е нейната естествена природа. Какво идва най-напред в живота на човека? Не-вербалната комуникация. Как майките се досещат какво чувстват техните бебета? Как разбират какво искат те преди да са се развили говорните им възможности? Чрез лицеизраз и жестове. Как новородените бебета изразяват чувствата си? Чрез не-вербални действия. Дезмънт Морис ги нарича “вродени действия” (Morris, 1977, p. 12). “Връзката майка-дете е базирана основно на комуникация от невербален тип” (Paival, Galvaoli, & Paglinca, 2010).

Жестовите са много важна част от целия арсенал на не-вербалната комуникация. Хората ги използват обикновено заедно с думите, но те могат да се използват и самостоятелно – за да разговаряме един с друг чрез жестове или да даваме команди с жестове, по-специално ако сме научили “как жестовите предават съобщения” (Morris, 1977, p. 8).

В тази статия искам да споделя 3 семпли жеста, които собственият ми опит доказва, че биха могли да спестят време и шум в уроците по музика. Аз съм ги нарекла: “Стани”, “Седни” и “Смени място” жестове.

1. Жестът “Стани” (жестът е базиран на American Sign Language (Vicars, 2015):

За да покажем този знак с ръце е необходимо:

- Да вдигнем лявата ръка в хоризонтално положение с дланта надолу;
- Да свием дясната ръка с юмрук и го отворим като изправим втори и трети пръст (показалец и среден пръст);
- Да поставим върховете на опънатите пръсти на горната страна на хоризонтално позиционираната лява ръка.

2. Жестът “Седни” (жестът е базиран на American Sign Language (Vicars, 2015):

Този жест е много подобен на първия, но опънатите пръсти на дясната ръка трябва да се поставят хоризонтално на гърба на дланта.

За да покажем този знак с ръце е необходимо:

- Да вдигнем лявата ръка в хоризонтално положение с дланта надолу;
- Да свием дясната ръка с юмрук и го отворим като изправим втори и трети пръст (показалец и среден пръст);
- Да поставим опънатите пръсти на горната страна на хоризонтално позиционираната лява ръка.

3. Жестът “Смени позиция” (жестът е авторски дизайн, базиран на очакваната логична асоциация):

За да покажем този знак с ръце е необходимо:

- Да вдигнем и двете ръце във въздуха;
- Да свием ръцете в юмруци и ги отворим като изправим само втория пръст (показалеца);
- Да кръстосаме опънатите пръсти във форма на буквата X.

Гореописаните три жеста са изключително полезни в часа по музика.

Жестовите “Стани” и “Седни” биха могли да се използват в началото и края на всички дейности, които изискват учениците да напуснат и после да се върнат по местата си, най-често при смяна на пасивните занимания с активни. Например: ако учениците седят тихо и слушат музика, а учителят иска да смени това занимание с пеене, те трябва да станат от местата си, за

да изпеят песента, след което отново да седнат. Същото е положението и когато учителят иска да смени заниманието със свирене на инструменти или с работа по групи.

Има и друга ситуация, която прави тези два жеста много полезни за преподавателя – общите музикалните изпълнения. Нерядко се случва на учителя по музика да му се наложи да подготви и ръководи изпълнението на песен за училищна асамблея например, често придружавана и с изразителни движения, която трябва да се изпълни от учениците от цялото училище. Това е много трудна задача за всекиго и особено за учителя по музика, тъй като проблемът не е просто музикалната част на изпълнението, а необходимостта да се координира и контролира цялото действие. Учениците от цялото училище трябва да станат от местата си, да пеят с движения и отново да седнат по местата си. Как е възможно един учител да изпълни такава задача, без да използва жестове, е мистерия за мен. Само си помислете за невъобразимия шум, който би се получил преди и след изпълнението. Какво би помогнало на учителя по музика да държи под контрол всичко това? Жестовите “Стани” и “Седни”. Никога няма да забравя деня, в който за първи път използвах тези жестове за групово музикално изпълнение на асамблея в едно от международните училища, в които съм преподавала. Спомням си неописуемото “Уауу”, което дойде от публиката (учители, родители, гости), когато аз просто се изправих пред децата, вдигнах ръце и показах жеста “Стани” – без говорене и без напрежение, а с усмивка!

Жестът “Смени позиция” е също много успешен. В часа по музика учениците сменят заниманията си често, работят по групи, сменят мястото на работа. Тази особеност на обучението по музика превръща предвиждането в проблемен момент. Ако оставим учениците да се движат неорганизирано в кабинета по музика, бихме загубили много учебно време. Например: ако учителят е планирал да раздели учениците на три групи, които да се занимават по 15 минути с три различни дейности, това означава, че всяка група трябва да смени мястото си на работа три пъти в рамките на един учебен час. Ако всяко предвиждане им отнеме 5 минути (включително времето да чуят учителя, да си кажат по дума с приятел и да си намерят удобна позиция на новото място, това би означавало 15 минути по-малко учебно време. Какво би ни помогнало да не загубим това време? Жестът “Смени позиция”. Този жест върши вълшебства и когато трябва да ръководим ученическо музикално изпълнение, съпроводено от танцови стъпки и движения. Жестът “Смени позиция” би могъл да бъде използван за сигнал за смяна на позиции в танца например, както и за сигнал за най-разнообразни движения, които учениците трябва да извършат под учителски контрол.

Трите жеста, които са предмет на тази статия, биха могли да са силен инструмент в ръцете на преподавателя, но употребата им се характеризира с някои специфични особености, които трябва да се имат предвид.

Жестовите са знаци, които биха могли да се разбират по различен начин или да не се разберат изобщо. “При жестовите е важно не какъв сигнал ние мислим, че изпращаме, а какъв сигнал е получен” (Morris, 1977, p. 27). Един и същи жест може да бъде разбран по много различни начини, според мисленето и личността на получателя. “Невербалната комуникация има тенденция да бъде относително неясна и да подлежи на тълкуване, което често зависи от характера на “слушателя”...” (Darn, 2005, p. 2).

Жестовите имат различно значение и в различните култури, те “подлежат на различни културни влияния” (Morris, 1977, p. 27). Например клатенето на главата в западните култури означава “да”, а в славянските – “не”.

Учителят трябва да е сигурен, че сигналите, които дава са ясни, че учениците знаят какво да направят и каква точно реакция се очаква от тях – ето защо ние трябва да преподаваме жестовите на учениците, да ги научим на тях и да тренираме изпълнението им. “Техниката на използване на жестове вместо думи за съобщаване на поведенчески очаквания изисква обучение и от двете страни – учители и ученици” (Sorensen, 1998, p. 32).

Ако използваме квалификацията на Дезмонт Морис, действията, управлявани от препоръчаните в тази статия жестове, биха могли да се дефинират като “Обучени действия, Действия, които трябва да бъдат научени” (Morris, 1977, p. 21), а трите жеста, предмет на

изследването ни, биха могли да се опишат като “Технически жестове, Жестове, използвани от специализирани малцинства” (Morris, 1977, p. 33). Според неговото систематизиране те биха се вместили в групата, която той нарича “Кодирани жестове, Жестомимичен език въз основа на формална система” (Morris, 1977, p. 34) поради факта, че те са създадени да заместят напълно вербалната с визуална комуникация.

Различните учители ще намерят различни начини да представят тези жестове на учениците си, поради което аз няма да давам никакви съвети, а само ще споделя начина, по който аз го правя.

В самото начало на учебната година, обикновено през първия час по музика, аз подготвям учениците да очакват по-особени методи на комуникация между тях и преподавателя по музика. Говоря им за музикалното изкуство като за специален език – език без думи, който трябва да научат в музикалните часове; за часа по музика като по-различен от другите часове, където ще се научат да изразяват себе си чрез езика на музиката. След това им казвам, че ние заедо ще учим не само специалния музикален език, но и ще фиксираме свой собствен език, който никой друг няма да разбира – език на жестовете. Ще се научим как да контактуваме един с друг, без да използваме думи и без звуци, защото в музикалния кабинет искаме единствено да слушаме красива музика, а не излишен шум. Това въведение обикновено създава много специална атмосфера в класа и възбужда любопитството на децата към това каква точно ни предстои да учим, като освен това ги прави и те самите да се чувстват по-специални, да се чувстват като част от тайно общество, което използва тайни знаци за комуникиране; това въведение превръща урока в приказка и прави учениците нетърпеливи да научат жестовете.

Представянето на жестовете не е единствената задача, учителят трябва да тренира учениците как точно да ги изпълняват. Те трябва да се научат, че каквито и задачи да имат, трябва през цялото време да следят с едното си око учителя, за да бъдат готови да реагират и да не пропуснат показан от него жест. Децата трябва да знаят какво точно действие се очаква от тях, когато видят определен жест. Първите неща, които трябва да научим всеки ученик да направи, когато види даден сигнал, са: прекъсни всякаква дейност, “заклучи” устата и изпълни командата. Сигналят “Смени позицията” например изисква предварително фиксиране на работните места на различните групи, както и номерирането им (като например: Номер 1 – за свирене на инструменти; Номер 2 – за пеене, Номер 3 – танцуване). Следващата подготвителна стъпка е да уговорим начина на предвижване: от точка номер 1 към, 2 и после – 3; или по посока на часовниковата стрелка или друг начин, който непременно трябва да е планиран предварително, защото децата трябва да са наясно къде да отидат, когато учителят им покаже жеста.

След като учениците разберат КЪДЕ да отидат, те трябва да се научат и КАК да го направят. Преподавателят трябва ясно да им обясни и да ги упражни да се предвижват бързо и безшумно – без да говорят помежду си, без да обикалят наоколо, а като се насочат директно към следващото място и веднага започнат работа.

Бих искала да споделя своя начин да обуча децата на сигналите “Стани” и “Седни”. Обикновено правя игра от тренировката, която доставя голямо удоволствие на учениците. Например: първо показвам жестовете бавно във фиксирана последователност (първо “Стани”, после “Седни”), после увеличавам темпото, което прави учениците много развълнувани и забързани, след което разбърквам последователността и показвам един и същи жест по няколко пъти, така че когато децата са се приготвили за следващото движение (или дори вече са изпреварили жеста), аз им показвам отново същия сигнал, който иска от тях всъщност да останат в предишната си позиция. Тази игра дава чудесни резултати и в друг случай – когато учениците са изморени или отегчени. сънливи или в лошо настроение – това малко забавление променя кондицията им и им помага да продължат със следващите задачи.

За разучаването и отработването на жеста “Смени позицията” използвам също игровия метод – обявявам малък конкурс за смяна на местата с критерии: кой най-рано е видял жеста, кой се е предвижил най-бързо до желаното място чрез ходене (бягането е забранено в кабинета по музика), кой е бил най-безшумен и кой е вложил най-голяма концентрация и старание.

Различните преподаватели биха използвали различни методи за постигане на същия резултат, но това са основните принципи, които да бъдат следвани, за да сме сигурни, че учениците знаят точно какво учителят им очаква от тях, след като им е дал жест сигнал.

Комуникацията е един от най-важните елементи за добрата връзка между учител и ученик. Ясно, лесно, добро и приятно общуване с децата е нашата мечта като учители. Точно в тази област трите жеста могат да ни помогнат много, тъй като чрез тях можем да постигнем:

- Добро общуване;
- Удоволствие, радост и разнообразие в часа;
- Специална, позитивна и активна атмосфера;
- Елиминиране на излишния шум;
- Запознаване на учениците с не-вербални методи за общуване;
- Избягване на излишните повторения в обясненията на учителя;
- Намаляване на времето за смяна на дейностите;
- Увеличаване значението на думите и на вниманието към тях;
- Създаване на процедури и традиции в часа по музика;
- Изработване на учебни и поведенчески навици;
- Увеличаване на активното учебно време.

Трите жеста, представени в тази разработка, биха могли да бъдат използвани от всеки учител, за всяка учебна дисциплина и за различен вид дейности.

References:

1. Ali, S. (2011). The Use of Non-verbal Communication in the Classroom. Retrieved January 2, 2015, from 1st International Conference on Foreign Language Teaching & Applied Linguistics: <http://eprints.ibu.edu.ba/587/>
2. Darn, S. (2005). Aspects of Non-verbal Communication. Retrieved January 15, 2015, from The International TESL Journal Volume XI, No. 2: <http://iteslj.org/Articles/Darn-Nonverbal/>
3. Jensen, K., & Marchetti, E. (2010). A Meta-study of musicians' non-verbal interaction. The International Journal of Technology, Knowledge & Society, 6 (5), 1 - 12.
4. Joel. (2015, February 27). 5 Habits of Highly Effective Teachers. Retrieved from <http://teaching.monster.com/benefits/articles/7940-5-habits-of-highly-effective-teachers>
5. Morris, D. (1977). Manwatching: A Field Guide to Human Behaviour. London: Johnathan Cape.
6. Paival, S. S., Galvaoli, M. T., & Paglinca, L. M. (2010). Non-verbal mother-child communication in conditions of maternal HIV in an experimental environment. Retrieved June 20, 2015, from <http://dx.doi.org/10.1590/S0104-11692010000100007>.
7. Simpson, B. (2011). 9 Tips on Nonverbal Communication in the Classroom. Retrieved January 23, 2015, from <http://teaching.monster.com/benefits/articles/9350-9-tips-on-nonverbal-communication-in-the-classroom>.
8. Sorensen, D. (1998). Conducting Conduct: The Classroom Management Program for Today's Teachers. Retrieved August 31, 2015, from http://www.effectivemusicteaching.com/downloads/ebooks/Conducting_Conduct.pdf.
9. Vicars, W. (2015). English to ASL Dictionary. Retrieved May 1, 2015, from <http://www.lifeprint.com/dictionary.htm>

*Professor PhD Meglena Apostolova
Department of Music Aesthetics, Music Education and Performance
At Konstantin Preslavsky – University of Shumen
meglanaapostolova@yahoo.co.uk*